

Vi bor på Sørøya - Mii orrut Sállamis

Hefte for samiskundervisninga på Hasvik skole og Breivikbotn skole

Heftet er utgitt på samisk, og der finner du også bilder. Her er sjølve teksten oversatt til norsk, som en hjelp for dem som ikke leser så godt samisk. Tekst med feit skrift er bildetekster.

s.2.

Forord

Dette heftet er laga for samiskundervisninga på Hasvik skole og Breivikbotn skole høsten 2005. Da vi leita etter informasjon om Sørøya på samisk, fant vi nesten ingenting. Derfor fant vi ut at vi sjøl måtte lage ei lita bok.

Heftet er tenkt som et lokalt læremiddel for samiskopplæringa ved våre skoler, men vi håper at andre også vil lese om øya vår.

Vi har tenkt å dra på studietur og besøke samiske skoler, museer og institusjoner og til det trenger vi penger. Derfor selger vi denne boka til inntekt for skoleturer for samiskelevener.

De fleste bildene har elever, lærere og foreldre tatt, men vi har også kopiert litt fra bøker og aviser og fått noen bilder fra andre folk i Hasvik. Vi takker alle som har bidratt og dem som har latt oss bruke bildene deres: Hans Ragnar Mathisen, Marit Johnsen (Forsida og bilder merka MJ), Ulf Jacobsen, Olav Isaksen og Monika Olsen. Bilder som ikke er merka med navn er tatt av elever eller lærer i samiskopplæringa.

Heftet er skrevet ut på Hasvik kommunes fargelaserskriver og kommunen har dekt utgiftene til utskrift. Vi takker kommunen for hjelpa.

Vi har tenkt å forbedre og utvide heftet etter hvert. Derfor ønsker vi at leserne hjelper oss med å forbedre både innhold og språk, og gjerne gir oss bilder slik at vi kan dekke en større del av Sørøya. Dette kan dere sende til kommunens skolekontor eller til samisklæreren: sveilund@online.no

s. 3

Sørøya

Hans Ragnar Mathisen har tegna Sørøy-kartet med samiske stedsnavn.

Sállan (Sørøya) er Finnmarka største og Norges 4. største øy. Den er 814 km² stor.

Øst-delen hører til Hammerfest kommune og vest-delen til Hasvik kommune. I Hasvik kommune bor 1023 mennesker (01.10.2005). Før har det vært mange flere, i 1966 var det 1900 mennesker. På delen av Sørøya som hører til Hammerfest bor det nå ikke mer enn 114 mennesker. I 1970 var det 551 der.

Vi som har laga dette heftet bor i Hasvik kommune.

Før bodde det folk i nesten alle fjordene på Sørøya. Ofte var det slik at samene bodde spredt i fjordene, mens nordmennene bodde i tettsteder - fiskevær. Nå er det ikke så mye folk i fjordene og nordmenn og samer bor sammen på tettstedene. Mange her har både samiske og norske røtter. Noen er også etterkommere av kvener og de siste tiåra har her kommet folk også fra andre land rundt i verden.

s. 4

Hasvik - Áknoluokta

Det er bra å bo i Hasvik. Her bor det omtrent 400 mennesker.

Skolen har 10 klasser og 75 elever.

Hit har kommet mennesker fra mange land

Skolen har gamle, som skolens elever og lærere sjøl har bygd.

-- men mange har flyttet bort og forlatt gamle hus.

s. 5

Breivikbotn - Goahteluokta

Breivikbotn er kommunens administrasjonssted. Her bor omtrent 300 mennesker. De røde hyttene er havfiskesenter og til venstre er fiskebruket.

Breivikbotn skole har 7 klasser og omtrent 30 elever

Breivikbotn kirke

I havnen er det mange båter

Ved kirka står en minnestøtte over dem som falt under krigen

s. 6

Fiske

Rundt Sørøya er det mye fisk i havet, blant annet torsk, sei, hyse, kveite, steinbit, uer og laks.

Særlig er det godt torskefiske her om vinteren. I Hasvik kommune er det nå omtrent 80 fiskere og 60 båter. De viktigste fiskeredskapene er garn, line, juksa og snurrevad.

Sjark på veg ut på fiske fra Hasvik. Til høyre i bildet er fiskehjeller.
Kystvakta er viktig for å verne fisken mot ulovlig fiske.

I Breivikbotn er det mange båter

Fiske kan være farlig arbeid. Dette minnesmerket ved Hasvik kirke er til minne om dem som har forsvunnet på havet.

s. 7

Fiskeindustri

I kommunen har det vært mye fiskeindustri. På 50-60-tallet var det et titalls fiskebruk. Den største bedriften hadde på 1980-tallet 130 arbeidsplasser.

De fleste bedriftene er nå nedlagt. I 2002 gikk selskapet konkurs som hadde fabrikker både i Sørvær, Breivikbotn og Hasvik. Over 100 arbeidere mista da arbeidet, og nå er det ikke mer enn 40 arbeidsplasser i fiskeproduksjon.

På Hasvik har det vært rekefabrikk

Nå må man henge fisken, for her er ikke lenger noen frossenfiskproduksjon.

Elevene på Breivikbotn skole på besøk på fiskebruket

I Hasvåg har det vært fiskeindustri

Sløying av fisk på fiskebruket i Breivikbotn

s. 8

Hasvik skoles fiskeriprojekt

Vi har egne lina.

Vi har fiska på kaia

- og ei stor kveite

Lærerne ser på mens elevene arbeider

Der fikk vi noen sei

På lina som vi hadde egne fikk de mye hyse, og den laga vi fiskekaker av.

s. 9

Reindriften på Sørøya

(Je På Sørøya var det villrein mange tusen år, og her er det mange gjømmesteder og fangstgroper som folk g er har brukt for å jakte på villrein.

en I 1880-åra kom samer fra Kautokeino til Sørøya med små reinflokker. De levde ellers av fedrift og fiske. I 1910 kom så andre reineiere med store flokker, og de hadde reinen her året rundt. Deres etterkommere arbeida med rein her til slutten av 1990-tallet. Fra 1979 har noen siidaer flytta mellom Kautokeino og Sørøya.

Nå er det tre siidaer på Sørøya: I øst er det en siida som har rein her året rundt. De andre siidaene har bare sommerbeite på Sørøya.

I oktober fraktes reinen med båter fra Sørøya til Alta og så gå reinen sjøl til vinterbeitene på vidda. I april flytter reinen tilbake til Sørøya og her kalver de i mai.

Mellom-siidaen flytter med båt fra Øyfjord til Kviby og så flytter de over Sennaland, Iešjávri og Šuoššjávri. Vest-siidaen frakter reinen fra Hasfjord til Kvænvika og flytter over Suolovuomi og Láhpoluoppal. Også noen som bor på Sørøya hele året eier rein i både mellomsiidaen og vest-siidaen.

rein på fjellet

flokken er i gjerdet

kalvmerking

s. 10

Jordbruk (Fedrift) på Sørøya

I gamle dager levde folk her av fedrift og fiske.

Mange år flytta folk med sauene mellom Øyfjord og Hasvik.

Enda er det sau i Hasvik.

Her er noen kuer og.

Og i Vågan slakter de hjemme.

Men mange bondegårder er ikke i bruk.

s. 11

Trafikk og framkomstmidler

Tidlig om morgenen kommer bussen med ungdomsskolelever fra Breivikbotn til Hasvik

Her finnes mange slags biler

Fremdeles kan man se den gamle vegen mellom

Hasvik og Hasvåg.

Flere ganger hver dag går ferga til Øksfjord.

og andre hjelpemidler

Det går fly fra Hasvik til Hammerfest og Tromsø

s. 12

Dyr på Sørøya

Her er mange slags dyr:

måse
hester
sjøstjerne

hund
spurver

røyskatt
kråkebolle

s. 13

Vi lærer samisk

- Spiser du tørkakjøtt?

Vi skriver og tegner

Noen kort vi spiller med

- Ja, det spiser jeg!

og spiller

Vi baker

Vi har tegnet familietre

s.14

Været på Sørøya

Her kan det blåse kraftig Det snør, men dagen etter regner det og det vi har bygd smelter bort igjen.

En gang hadde folk fått nok av snøfokk og demonstrerte for bedre vær. Mange aviser skreiv om demonstrasjonen. Under her er en tekst fra ei avis i Tsjekkia. (Legg merke til at tsjekkisk språk bruker "samiske" bokstaver: áčšž.) Vi har forsøkt å oversette det til samisk:

I Norge krever de bedre vær.

Innbyggerne i bygda Hasvik i Nord-Norge gikk i helga ut på sine snø- og isdekte gater for å demonstrere mot det dårlige været. Ifølge den norske avisa Aftenposten var det omtrent 100 mennesker, det vil si en firedel av innbyggerne i den lille bygda, som deltok i opptoget, som gikk med breie transparenter med innskrifta "Vi krever bedre vær".

Innbyggerne i bygda har allerede i lengre tid vært avskåret fra verden av voldsomme snøstormer, den lokale flyplassen blei stengt og ferjeruta innstilt. Bilene er nedsnødde og folk må gå til arbeid på ski. Gjennom lange uker har ikke sola vist seg, sjøl om mørketida i følge kalenderen tok slutt allerede i slutten av januar.

Myndighetene tar ikke aksjonen alt for alvorlig. "Det hjelper ikke å sutre. Denne aksjonen er morsom og jeg gir den min fulle støtte", sier ordfører Odd Egil Simonsen.

s. 15

Naturen

Fra sjøen er det ikke langt til de store fjellene.

Sørøya har mange vann.

Fra Hasvik ser vi en isbre som er inne på fastlandet.

I Kipparfjord er det et stort vann.

- og elver.

Var denne store steinen offerstein i gamle dager?

s. 16

Sørøya i steinalderen

På Sørøya har det bodd folk i mange tusen år.

På Slettnes (Jalgensjårga) har arkeologer funnet rester etter over 10000 år gamle bosettinger.

Helleristninger som er funnet på Slettnes

(Bildene er fra boka: Hesjedal, Anders m.fl.: Arkeologi på Slettnes.)

s. 17

Samer på Sørøya

Vi har samla noen tall som forteller om samer, nordmenn og kvener på Sørøya gjennom tidene.

1694: Etter folketellinga var det i "SørWehr-soegn" 53 nordmenn og 34 samer som betalte skatt. I "Hammerfest-soegn" var det 31 nordmenn og 33 samer.

I **1756** var det i hele Sørøysund-området 37% nordmenn og 63% samer.

I **1861** laga samiskprofessor Friis et kart, som viste hvor det bodde samer, nordmenn og kvener/finske i Finnmark og Troms, og hvilke språk de kunne.

I dagens Hasvik kommune var det da 35 norske, 7 finske og 29 samiske familier.

Blant de norske familiene var det 19 der noen kunne samisk og 3 der noen kunne finsk. I alle de finske familiene kunne noen norsk, i 3 familier også samisk. Blant de samiske familiene var det 14 der en person kunne norsk og 14, der minst to kunne norsk. I 10 familier kunne noen også finsk.

Om vi deler kommunen i 7 deler, får vi denne etniske fordelinga:

1. Hasfjord - Øyfjord:

13 samiske, 0 finske, 1 norske familier

2. Hasvik - Risvåg:

0 samiske, 4 finske, 8 norske familier

3. Bårvika - Breivikbotn:	10 samiske, 0 finske, 4 norske familier
4. Sandvik - Sørvær, Sandfjord:	0 samiske, 1 finske, 12 norske familier
5. Åfjord – Børfjord:	5 samiske, 2 finske, 4 norske familier
6. Galten	0 samiske, 0 finske, 5 norske familier
7. Stjernøya (Hasvik-delen):	1 samiske, 0 finske, 1 norske familier

I folketellinga i 1930 telte man i Hasvik 1431 mennesker, blant dem 464 samer og 109 som hadde samisk som hjemmespråk.

I 1943 var det ei undersøking i Finnmark, der man spurte hvor mange samiske barn det var i hver kommune. I Hasvik svarte skolestyret: *"Fem lappiske barn. Dønnesfjord skolekrets. Det kan opplyses at foreldra til barna er fastboende. Faren til 4 av dem ernærer seg av fiske og faren til den 5. av reinsdyrhold."* (Er det mulig at det da ikke var mer enn 5 samiske barn i kommunen?)

I 1970 telte man 1695 mennesker, 323 samer og 48 som hadde samisk som morsmål.

I 1989 var det i Hasvik kommune 4 mennesker i samemantallet.

I 2001 var det i Hasvik kommune 9 mennesker i samemantallet.

I 2005 var det i Hasvik kommune 41 mennesker i samemantallet.

Vi vet ikke akkurat hvor mange som er i samemantallet på Hammerfest-delen av Sørøya, men det er 246 i Hammerfest kommune og en stor del av dem bor nok på Sørøya eller stammer herifra.

s. 18

Krigen på Sørøya

Andre verdenskrig kom til Norge 9. april 1940.

Først påvirket krigen ikke livet til folk på Sørøya noe særlig. Men så kom det mange tyske soldater til Hasvik, der de bygde opp store festningsanlegg på fjellet Håen. Der var også leir med russiske fanger.

Sommeren 1941 styrta et tysk fly på Hasvik.

Høsten 1944 brente tyskerne alle hus i Hasvik kommune, bare kirka i Galten sto igjen.

Under krigen bygde tyskerne store festningsanlegg på Håen. Her kan man fortsatt se hvor kanonene sto.

Da tyskerne evakuerte folk i 1944, var det på Sørøya mange som flykta ut i marka. De bodde da i gammer og huler til det kom båter og tok dem med til Russland og videre til Skotland.

I denne hula i Nordsandfjorden bodde det 133 flyktninger Dette var doen deres

Flyktninger på veg til Sandøybotn i februar 1945. Dit kom det båter og tok dem med til Skotland.

Vinteren 1945 var det kamper mellom norske og tyske soldater på Sørøya og 5 nordmenn ble drept. I Breivikbotn er det satt opp et minnesmerke over dem. (Se side 5)

s. 19-22

Skolen før i tida

Først var det omgangsskoler, lærere reiste mellom gårdene og holdt skole noen uker av gangen. På slutten av 1800-tallet blei det bygd mange små skolebygg. I Hasvik kommune har det bl.a. vært skoler i Øyfjord, Dønnesfjord, Breivik, Galten, Børfjord og Stjernvåg. Seinere begynte man å bygge internatskoler og de minste skolene blei da lagt ned. Det har vært internat i Dønnesfjord, Galten., Breivik og Hasvik. Det siste internatet var på Hasvik, det blei nedlagt først i 1968.

Nå i 2005 er det tre skoler i kommunen: Hasvik, Breivikbotn og Sørvær, men flere av dem er trua av nedlegging fordi kommunen ikke har penger.

I Hammerfestdelen av Sørøya har det vært mange skoler, men nå er det bare skole i Akkarfjord.

Vi har bedt to av dem som har gått på skole her for mange år siden å fortelle om hvordan skolen var da.

Larine Johnsen, 2005

Larine Johnsen er født i 1927 og vokste opp i Øyfjorden. Nå bor hun i Hasvåg. Far hennes kom fra Kautokeino som liten sammen med sine foreldre. Likevel snakker Larine klart sjøsamisk dialekt. Sjøl sier hun at hun ikke snakker "ekte" samisk, men sjøsamisk. I dette intervjuet har vi forsøkt å følge hennes dialekt

- Vi var ikke rike der i Øyfjorden. Men vi klarte oss. Vi hadde sauer, geiter og et par kuer. Man kan si at fedrift var hovedinntekta vår. Vi fiska sjølsagt også, men det var mest til eget bruk, vi solgte ikke så mye.

Hjemme snakka vi bare samisk, men noen ganger kom det også norsktalende dit, og vi barna fulgte med og lærte. Derfor kunne jeg en del norsk da jeg begynte på skolen i 1935.

I Øyfjord var det egen skole tidligere, da foreldrene mine var barn. Men det var ikke egen lærer. Lærer Mevik, som bodde på Hasvik, kom til Øyfjorden noen uker av gangen. Først var skolen ytterst i fjorden, på

Fugleberg, seinere blei den flytta inn til Sørbotn. Da jeg begynte på skolen var det ikke lenger skole i Øyfjorden og vi måtte bo på internat på Hasvik. Det var 4 uker skole, 4 uker hjemme, vi blei frakta med motorbåt. Noen ganger var det veldig dårlig vær og både barn og foreldre var redde når vi blei sendt til skolen. Det hendte at noen av barna sprang og gjømt seg når skolebåten kom. Vi var redde både for reisa og for skolen.

Når vi kom til internatet var det en helt fremmed verden for oss. Vi bodde på store rom, et for jenter og et for gutter. Men de som arbeida der stelte godt med oss og var veldig greie. De brukte også å hjelpe oss med leksene når vi trengte det. Jeg husker Sigrid, som var husmor og pikene Dordis og Gyda Mauseth, de var søstre. På internatet måtte vi alle arbeide, vi smørte brødskiver, vaska opp og forskjellig annet.

På internatet bodde det barn fra mange steder; fra Øyfjorden og alle fjordene mellom Øyfjord og Hasvik og fra Stjernøya. Barna fra Bårvika bodde på internatet når det var dårlig vær, ellers bodde de hjemme.

Vi lærte nå ikke så mye på den skolen. Det var mye katekisme, som vi måtte lære utenat. Vi måtte syngje en salme hver dag når vi begynte. Blant lærerne var det noen som var svært strenge og harde, særlig Mevik. Jeg husker en dag jeg skulle bare gå for å spisse blyanten, da tok han å slengte meg hardt mot en pult. En annen lærer var Gunnar Svendsen, han var veldig grei, og ei dame, nå husker jeg ikke navnet hennes, hun var veldig snill med oss. Ho strikka genser til meg og jeg fikk komme på besøk til henne og spise frukt og slikt.

Hasvik skole omkring 1930. Skolen er til venstre og internatet til høyre på bildet. (Fra Ulf Jacobsens bildesamling)

- På Hasvik og også på skolen så mange ned på oss som kom fra fjordene, fordi vi ikke kunne snakke helt rett norsk. De kalte oss for "Øyfjordfinna". Ofte var det krangel og slåssing mellom Hasvikungene og ungene fra fjordene.

Det var ganske mange barn fra samiskspråklige hjem. Noen ganger snakka vi fra Øyfjorden samisk med hverandre, men mest gikk det på norsk, som alle forsto, i alle fall mer eller mindre. Jeg hørte aldri noe om at det ikke var lov å snakke samisk på internatet.

Mens jeg var i storskolen kom krigen. Jeg husker at vi var på skolen da et tysk fly kom lavt inn over skolen og styrta ganske nær. Jeg husker ennå hvor redde vi var da. På Hasvik var det mange tyskere, fordi de hadde bygd et stort festningsanlegg på Håen. Men i Øyfjorden så vi ikke ofte noe til tyskerne. De kom noen ganger og sa at det ikke var lov å ha radio og at de kunne skyte oss dersom vi hadde radio. Men radioen hadde vi sjølsagt gjømt godt bort.

Da evakueringa kom ar jeg allerede ferdig med skolen. Da vi hadde fått varsel om at det ville bli evakuering, hadde vi bygd ei hytte ved et vann og flytta dit. Men tyskerne fant hytta. Far og to brødre hadde flykta til fjells, og tyskerne fikk ikke tak i dem. Men de tok mor, meg og noen flere barn. Først frakta de oss til Hammerfest, så til Kristiansund og Ona, der vi bodde til vi dro tilbake i 1947.

Vi bygde opp husa i Øyfjorden igjen. Etter krigen blei det ikke mer skole på meg, så jeg har ikke mer enn 7 års skolegang. Etter hvert blei det vanskelig å klare seg i Øyfjorden og vi flytta til Hasvik. Vi bygde opp et småbruk i Hasvåg og fortsatte med fedrift. I mange år var vi hver sommer i Øyfjorden med sauene. Om våren tok vi sauene i båt og om høsten gikk vi med dem over fjellet. Det var en lang tur, det kunne vare to hele dager. Først for få år siden slutta vi å flytte med sauene. Men vi har fortsatt sauer her, sjøl om det nå ikke er mer enn et titall.

Da tyskerne brente våre hjem og skoler, så brant jo også alt av skolepapirer. Derfor har vi ikke lenger de gamle skolebøkene. Vi har bare minnene, og de er nå heller ikke så klare lenger.

Olav Isaksen er nevø av Larine og vokste også opp i Øyfjorden. Han er født i 1945.

- Samisk var nok det første språket jeg hørte, det var språket foreldra mine brukte mest seg i mellom og med eldre slektninger og naboer. Men til barna blei det snakka norsk. Vi fikk ikke lov å snakke samisk.

- Jeg begynte på skolen i 1952. Småskolen gikk jeg på internatskolen i Breivik. Internatet i Breivik var sært dårlig, taket var lekk, og det var bare utedo. Elevene som bodde på internatet kom fra forskjellige små steder rundt i kommunen. De fleste av dem hadde samisk bakgrunn. Elevene fra Breivik bodde hjemme, de var nok mest norske. Det var ikke noe skille mellom ungene etter hvilken bakgrunn de hadde, alle leika i lag og ingen stakk seg ut.

Vi måtte alle gjøre våre faste arbeidsoppgaver på internatet, sage ved, bære ved og kull og fyre i ovnen. På kjøkkenet pussa vi kasseroller med stålull. Og så måka vi snøen av taket.

Det var ei bestyrerinne eller husmor og ei tjenestejente som laga mat til oss. Vi måtte bare spise all maten enten vi likte den eller ikke. Det var ikke lov å elte noe på tallerkenen, og vi fikk ikke gå fra bordet før vi hadde spist opp.

Skolen var to-delt; småskolen 1-4 og storskolen 5-7.klasse. Vi gikk 4 uker på skolen og så var vi 4 uker hjemme, mens den andre klassen hadde skole. Transporten gikk med båt.

Det var bare en lærer på skolen, han hadde alle fagene i både små- og storskolen, men unntak av sløyd og handarbeid. Lærerne var ikke lenge, de fleste var bare ett år. Det var stort sett snille lærere, ingen kadaverdisiplin. Jeg kan ikke huske at lærere slo elevene noen gang.

Vi lærte det vi skulle, etter boka. Hovedsaka var å stove og lese og å kunne talla. Og så var det veldig mye kristendomskunnskap; bibelhistorie, katekisme og salmevers. Vi sang salmevers på starten og slutten av hver skoledag.

Det var karakterer fra første klasse og det var avhengig av karakterene om man blei oppflytta til neste klasse. Noen kom aldri lengre enn til småskolen, de gikk der til de blei konfirmert.

Midt på 1950-tallet sto internatet på Hasvik ferdig, og da blei vi flytta over dit. Internatet i Breivik blei da lagt ned.

Mange på Hasvik kalte oss fra fjordene for finnunger. De følte at de sjøl var noe større og bedre enn oss. Men på skolen hørte vi ikke dette, verken blant lærere eller elever.

Historieundervisninga gikk på årstall og gamle konger. Vi lærte minimalt om Nord-Norge og absolutt ingenting om samer.

Om vi ikke oppførte oss som vi skulle, var det å stå i skammekroken med nesa mot veggen, eller å sitte igjen en time etter skoletid. Det var straffemetodene dengang.

Hasvik skole på bærtur på Sørøya høsten 1957. Bildet er fra Barbostad, med Hasfjord til høyre i bildet. Læreren er Jakob Haugen

s. 23

Kilder om Sørøya:

(Se samisk tekst)

s. 24

Vi som har laga denne boka:

Småtrinnet, Hasvik skole :

Julianne og Ronja

Mellomtrinnet, Hasvik skole:

Christoffer, Dag Henrik og Solveig

Mellomtrinnet, Breivikbotn skole:

Thomas, Benedikte, Inger Lise og Susanne

Elvira

Ungdomstrinnet, Hasvik skole:

Marita og Ristiinna

Læreren:

Svein